

PADDESTOEL VAN HET SEIZOEN DE RODE KELKZWAM

Ad van den Berg
Merellaan 192, 2902 JK Capelle a/d IJssel

Berg, A.P. van den, 1999. The mushroom of the season: *Sarcoscypha coccinea*, the Scarlet Elf Cup or the Fairy's Bath. Coolia 42(1): 43-44.

Mijn eerste nadrukkelijke kennismaking met de Rode kelkzwam (*Sarcoscypha coccinea*), nu 17 jaar geleden, was de foto in het bekende boek van Roger Phillips (1981). Van de NMV had ik toen nog nooit gehoord. Als ik die paddestoel toch eens zou mogen tegenkomen! "Vroege winter-vroege voorjaar. In ons land slechts een enkele maal gevonden". Dat zou voor mij wel niet weggelegd zijn, dacht ik. Tot vorige winter, op een donkere, gure avond. Zo'n avond waarop heer Bommel aan Joost placht te vragen de haard nog eens op te stoken en een voorvaderlijke port uit de kelder te halen, en er vervolgens steevast

plotseling op de deur werd geklopt door een duistere figuur die ongezien het slot Bommelstein was genaderd. Op zo'n avond stond er ineens een diep in de kraag gedoken bezoeker in de kamer met een geheimzinnig doosje in de hand geklemd. Onder het deksel een fonkelrood juweel: de Rode kelkzwam. Een grote schat zou volgens de late gast (Gerard Claassen) te vinden zijn in het Loetbos in de Krimpenerwaard. Op 30 december stond ik oog in oog met tientallen Rode kelkzwammen, verstopt tussen takken en bladstrooisel.

De Rode kelkzwam is een ascomycete die groeit in de vorm van een beker op een meer of minder lange steel die verbonden is met vaak begraven rottend hout. De binnenkant is vlammend rood, terwijl de buitenkant dun witvlokkelig behaard is. Bij regen valt deze wittige tint tijdelijk grotendeels weg. Ondanks de signaalkleur vallen de vruchtlichamen vaak niet zo op als bijvoorbeeld die van de Grote oranje bekerzwam (*Aleuria aurantia*). De kelken blijven soms lang samengevouwen en gedeeltelijk verborgen onder het bladstrooisel. Maar ook dan hebben ze een onweerstaanbare aantrekkingskracht op fototoestellen en naamgevers. De Engelsen laten daarbij hun verbeelding voluit spreken: Scarlet Elf Cup of Fairy's Bath! Natuurlijk, waar anders zouden elfen in moeten baden?

Sinds enige tijd kunnen we de Rode kelkzwam niet meer klakkeloos op het karteringsformulier zetten. Het 'Overzicht' (Arnolds & al., 1995) onderscheidt nu drie soorten *Sarcoscypha*. De Rode kelkzwam zelf (*S. coccinea*), de Krulhaarkelkzwam (*S. austriaca*) en de Slijmspoorkelkzwam (*S. jurana*). Uiterlijk precies hetzelfde, zodat je zonder microscopisch onderzoek de vondst alleen als *S. coccinea* sensu lato kunt opgeven. De verschillen zijn subtiel. De haren zijn bij *S. austriaca* sterk gekronkeld en min of meer recht bij de beide andere soorten. *S. jurana* onderscheidt zich doordat de ascosporen in verse toestand vaak een slijm laagje hebben, en bovendien twee grote oliedruppels (20-40

kleine bij de andere). Hij zou specifiek op Linde (*Tilia*) worden gevonden. *S. coccinea* wordt het meest afgebeeld, b.v. in Breitenbach & Kränzlin (1984: afb. 120) en Keizer (1997, p. 55). Gerhardt (1997, p. 638) en Jordan (1995, p. 45) geven een foto van *S. austriaca*, en bij de laatste is ook de steel goed te zien.

De kelkzwammen zijn zeldzaam in ons land, maar het aantal vindplaatsen neemt gestaag toe, momenteel 29 uurhokken in het NMV-bestand en minstens twee andere nog niet opgenomen. Dit houdt vermoedelijk in de eerste plaats verband met de toegenomen inventarisatie-activiteit. Het biotoop lijkt niet bedreigd, daar de paddestoelen groeien op verteerd hout in vochtige loofbossen op rijke grond. Bij de huidige neiging van beheerders om hout te laten liggen zou je een verdere toename kunnen verwachten. Veruit de meeste meldingen stammen uit de (natste?) provincies in het westen en noorden van ons land. Expliciet genoemde substraten zijn Esdoorn, Els, Populier, Wilg, Linde en Vlier. Het aantal meldingen van *S. austriaca* en *S. coccinea* is vrijwel gelijk, maar er wordt verondersteld dat een deel van de oudere opgaven van *S. coccinea* vermoedelijk *S. austriaca* betreft (opgaven vanaf 1995 lijken dat te bevestigen). Het voorkomen van *S. jurana* is onduidelijk: in het databestand zijn geen waarnemingen te vinden, hoewel in de aanvulling op de oude standaardlijst een vondst in de Flevopolders is vermeld.

De Rode kelkzwam wordt in de Duitstalige literatuur veelal beschreven als paddestoel van de late winter en het voorjaar. Hij zou snel na het optreden van het eerste smeltwater te voorschijn komen. In ons land zijn echter waarnemingen bekend uit november en december waarbij er nog geen sneeuw of ijs te bespeuren was. Een korte koudeprikkel is daarom kennelijk al voldoende voor fructificatie. De vroegst bekende vondst in het bestand is 8 november (1997) en de laatst gemelde waarneming dateert van 22 april (1995). In 1998 werd de eerst bij mij gemelde vondst al gedaan op 26 oktober, op een meegenomen tak in de tuin van de duistere bezoeker die mij in dit avontuur heeft gestort, en op 11 november werd de paddestoel wederom op dezelfde locatie in het Loetbos gezien.

Wanneer dit artikel verschijnt kan de Rode kelkzwam dus al 'volop' te vinden zijn. Sla geen acht op de boeken die zeggen dat ze pas na sneeuw en ijs te voorschijn komen. Elfjes, in hun vorstelijke kuipjes, baden toch niet in smeltwater?

Literatuur

- Arnolds, E., Kuyper, Th.W., Noordeloos, M.E. (red). 1995. Overzicht van de paddestoelen in Nederland. Uitgave Nederlandse Mycologische Vereniging, Wijster.
- Breitenbach, J., Kränzlin, F. 1984. Pilze der Schweiz. Band 1. Ascomyceten. Verlag Mycologia, Luzern.
- Gerhardt, E. 1997. Der grosse BLV Pilzfürher für unterwegs. BLV, München.
- Jordan, M. 1995. Encyclopedia of Fungi of Britain and Europe David & Charles, Newton Abbot.
- Keizer, G.J. 1997. Paddestoelen encyclopedie. Rebo. Sassenheim.
- Phillips, R. 1981. Paddestoelen en schimmels van West-Europa. Het Spectrum, Utrecht/ Antwerpen.